

فقه استدلالی

مباحث شروط مکاسب

شیخ انصاری

(مترجم فقه کارشناسی ارشد و دکتری)

ترجمه و تبیین:

دکتر سید علی رضا فروغی

استادیار دانشگاه شهید بهشتی

مجمع علمی و فرهنگی مجد

سرشناسه : فروغی، سیدعلیرضا،
 عنوان قراردادی : المکاسب، فارسی - عربی، شرح
 عنوان و نام پدیدآور : فقه استدلالی مباحث شروط مکاسب شیخ انصاری (متون فقه کارشناسی ارشد و دکتری)
 مشخصات نشر : تهران: مجد، ۱۳۹۷.
 مشخصات ظاهری : ۲۳۲ ص.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۹۸۳-۹
 وضعیت فهرست نویسی : فیبا
 یادداشت : فارسی - عربی.
 موضوع : انصاری، مرتضی بن محمدامین، ۱۲۱۴-۱۲۸۱ ق.، المکاسب -- نقد و تفسیر
 موضوع : معاملات (فقه)
 موضوع : * (Transactions Islamic law)
 نسخه افزوده : انصاری، مرتضی بن محمدامین، ۱۲۱۴-۱۲۸۱ ق.، المکاسب. شرح
 رده بندی کتبی : ۱۳۹۷ ۱۳۲۷ ۴۲۲۷ م۰۸ الف ۱/۱۹۰ BP
 رده بندی ویبی : ۳۹۷/۳۲۷
 شماره کتابشناسی ملی : ۵۴۲۹۰۰۲
 هرگونه تکثیر کامل یا قسمتی از کتاب بدون اجازه پدیدآورنده، یا ناشر خلاف قانون، شرع و اخلاق است.
 رد تنصیب رتبه دفتر مرکزی «مجد» گزارش فرماید.

فقه استدلالی مباحث شروط مکاسب

شیخ انصاری (متون فقه کارشناسی ارشد و دکتری)

ترجمه و تبیین: دکتر سید علیرضا فروغی

انتشار: مجد

چاپ اول: ۱۳۹۷ قیمت: ۸۰۰۰ تومان تعداد: ۵۰۰ نسخه

حق چاپ محفوظ و منحصر به «مجد» است

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۹۸۳-۹

ISBN: 978-600-193-983-9

دفتر مرکزی مجد:

تهران، میدان انقلاب، تقاطع خیابان منیری جاوید و شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۷

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۳۴ - ۶۶۴۱۲۰۷۸ - ۶۶۹۶۳۳۸۶

فروشگاه مرکزی: تقاطع خیابان منیری جاوید و شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۹

تلفن: ۶۶۴۰۹۴۲۲ - ۶۶۴۸۶۸۷۴

www.majdlaw.com

E-mail: info@majdlaw.com

کانال رسمی انتشارات مجد در تلگرام: @majdlaw

فهرست مطالب

(تنظیم‌سماری صفحات فهرست بر اساس متن فارسی است نه عربی)

۱۳	پیش‌گفتار.....
۱۸	مقدمه.....
۲۰	معانی عرفی شرط.....
۲۰	معنای اول عرفی شرط.....
۲۰	دلایل صحت استعمال شرط در الزام ابتدای.....
۲۳	دلایل عدم مجاز بودن استعمال شرط در الزام ابتدایی.....
۲۵	معنای دوم عرفی شرط.....
۲۶	معنای اول اصطلاحی شرط.....
۲۶	معنای دوم اصطلاحی شرط.....
۳۰	شروط صحت شرط.....
۳۱	شرط اول: شرط مقدور مکلف باشد.....
۳۱	دو احتمال در معنای شرط غیر مقدور.....
۳۸	موارد عدم قدرت بر شرط.....
۴۲	شرط دوم: شرط جایز باشد.....
۴۳	شرط سوم: شرط عقلایی باشد.....
۴۵	شرط چهارم: شرط مخالف کتاب و سنت نباشد.....
۴۶	اخبار بیانگر شرط مخالف کتاب و سنت.....

۵۰	معنای کتاب در روایات
۵۱	معنای موافقت شرط با کتاب
۵۱	دو احتمال در معنای مخالفت با کتاب
۵۱	معنای اول: مخالفت صفت مشروط باشد
۵۱	معنای دوم: مخالفت صفت شرط باشد
۵۴	اقسام جعل حکم برای موضوع
۵۵	قسم این: جعل اهمالی
۵۶	قسم دوم: جعل اطلاق
۶۳	بی‌اشکال بودن ضمانت منہومی
۶۴	حکم مصادیق مشبهه
۶۴	۱. شرط ارث بردن زوجهی
۶۶	۲. شرط ضمان در عقد عاریه و اجاره
۶۷	۳. شرط عدم انتقال زوجه از محل سکونتش به شهر دیگر
۶۸	مقتضای اصل عملی در موارد عدم تمیز میان شرط با کتاب و عدم آن
۷۱	ضابط شرط مخالف با کتاب از نظر نراقی
۷۲	دلایل ضعف سخن نراقی
۷۳	تحقیق در ضابط شرط مخالف با کتاب
۷۸	اشکال لغو بودن استثنای شرط محرم حلال در روایات بنابر نظر تحقیق
۷۹	راه حل اول برای عدم ورود اشکال
۷۹	راه حل دوم برای عدم ورود اشکال
۸۱	عدم ورود اشکال لغو بودن در استثنای شرط محلل حرام
۸۲	پاسخ برخی فقها به اشکال شرط محرم حلال
۸۴	نقد شیخ بر پاسخ فقها
۸۸	توجیه نراقی در معنای استثنای روایات

معنای اول.....	۸۸
معنای دوم.....	۸۸
تفاوت دو معنا.....	۸۹
اشکال اول نراقی بر توجیه خود.....	۹۰
اشکال دوم نراقی بر توجیه خود.....	۹۱
اشکال شیخ بر توجیه نراقی.....	۹۲
جمع‌بندی شیخ در مقصود از استثنای محلل حرام و محرم حلال.....	۹۵
ضابط شرط مخالف با کتاب از نظر محقق قمی.....	۹۶
شرط پنجم: شرط مخالف مقتضای عقد نباشد.....	۱۰۱
دلیل اول عدم صحت شرط مخالف مقتضای عقد.....	۱۰۱
دلیل دوم عدم صحت شرط مخالف مقتضای عقد.....	۱۰۱
تفاوت شرط خلاف مقتضای ذات عقد با شرط خلاف مقتضای اطلاق عقد.....	۱۰۲
دلیل سوم: اجماع.....	۱۰۳
دشواری تشخیص آثار تخلف‌ناپذیر عقد از آثار تخلف‌پذیر عقد.....	۱۰۳
موارد شش‌گانه‌ی دارای اشکال.....	۱۰۴
۱. عدم صحت شرط عدم بیع و هبه در بیع و صحت شرط عتق و اوف در بیع.....	۱۰۴
۲. اختلاف فقها در صحت و عدم صحت شرط عدم فروش مبیع در بیع.....	۱۰۵
۳. شرط شراکت در سود و ضرر برای یک طرف در عقد شرکت.....	۱۰۶
۴. جواز شرط ضمان در عقد عاریه و عدم جواز آن در عقد اجاره.....	۱۰۷
۵. اختلاف فقها در صحت شرط عدم انتقال زوجه از شهر محل سکونتش.....	۱۰۷
۶. توارت زوجین از یک‌دیگر در عقد موقت.....	۱۰۸
ضابط تمیز مقتضای ذات عقد از مقتضای اطلاق عقد از نظر محقق کرکی.....	۱۱۱
اقسام شروط مخالف مقتضای ذات و اطلاق عقد و حکم آن از نظر محقق کرکی.....	۱۱۳
نظر شیخ انصاری در نقد سخن محقق کرکی.....	۱۱۴

- شرط ششم: شرط مجهول نباشد..... ۱۱۶
- راه اول در استدلال بر بطلان شرط مجهول..... ۱۱۷
- راه دوم در استدلال بر بطلان شرط مجهول..... ۱۱۷
- نظر مختار شیخ (انصاف) در استدلال بر بطلان شرط مجهول..... ۱۱۸
- نظر نهایی شیخ (اقوا) در حکم شرط مجهول..... ۱۲۰
- شرط هفتم: شرط مستلزم محال نباشد..... ۱۲۱
- سخن علامه در شرط فروش مبیع به بایع در ضمن عقد بیع و اشکال دور..... ۱۲۱
- سخن علامه در شرط فروش مبیع به شخص ثالث در ضمن بیع و عدم دور..... ۱۲۲
- سخن شهید اول در شرط فروش مبیع به بایع در بیع..... ۱۲۳
- اشکال شیخ بر نظر علامه - شهید اول در شرط مذکور..... ۱۲۳
- شرط هشتم: شرط در متن عقد ذکر شود..... ۱۲۴
- دلیل اول: اجماع..... ۱۲۴
- دلیل دوم: تحلیل شرط غیر مذکور در متن عقد..... ۱۲۵
- نظر موافقان شرط تبانی: صحت عقد و شرط..... ۱۲۵
- دلیل اول ادعایی بر وجوب شرط تبانی..... ۱۲۵
- دلیل دوم ادعایی بر وجوب شرط تبانی..... ۱۲۶
- نظر شیخ در باره‌ی وجوب شرط تبانی و حکم آن: صحت عقد و بطلان شرط..... ۱۲۷
- نظر سوم مبنی بر بطلان عقد و شرط..... ۱۳۰
- شرط نهم: شرط باید منجز باشد..... ۱۳۲
- دو دلیل بر اعتبار شرط تنجیز در عقد..... ۱۳۲
- نقد شیخ بر دو دلیل مذکور..... ۱۳۳
- مسأله: در بیان احکام شرط صحیح..... ۱۳۶
- اقسام شرط صحیح..... ۱۳۶
- حکم شرط صفت در صورت تخلف شرط صفت..... ۱۳۸

.....	حکم شرط نتیجه و اقسام آن	۱۳۸
.....	اقسام شرط نتیجه در عقد و احکام آن از نظر شیخ	۱۳۹
.....	مسائل شرط فعل	۱۴۴
.....	مسأله‌ی اول: وجوب وفای به شرط فعل از نظر حکم تکلیفی	۱۴۵
.....	دلایل نظر مشهور مبنی بر وجوب وفای به شرط فعل	۱۴۵
.....	نظر شهید اول مبنی بر عدم وجوب شرط فعل	۱۴۶
.....	تفصیل شهید اول در برخی تحقیقاتش	۱۴۷
.....	داوری شهید ثانی درباره‌ی نظرات شهید اول	۱۴۷
.....	نقد شیخ بر داوری شهید ثانی	۱۴۸
.....	نقد شیخ بر استدلال غنی	۱۵۰
.....	نقد شیخ بر استدلال شهید اول	۱۵۱
.....	مسأله‌ی دوم: حق حاکم در اجبار شرع علیه بنا بر وجوب وفا	۱۵۳
.....	نظر شهید اول مبنی بر عدم حق مشروطه در اجبار مشروط علیه	۱۵۴
.....	نظر علامه حلی مبنی بر اجبار مشروط علیه در اجبار مشروط علیه	۱۵۵
.....	نظر شیخ طوسی در مبسوط مبنی بر عدم اجبار مشروط علیه	۱۵۶
.....	نظر صیمری در غایه المرام مبنی بر تفصیل	۱۵۷
.....	داوری شیخ درباره‌ی اجبار مشروط علیه	۱۶۱
.....	نظر محقق کرکی در حق فسخ برای مشروطه در فرض امکان اجبار	۱۶۳
.....	مسأله‌ی سوم: رابطه‌ی حق فسخ و فرض امکان اجبار عرضی است یا طولی؟	۱۶۴
.....	نظر علامه مبنی بر عرضی بودن امکان اجبار و حق فسخ	۱۶۴
.....	نقد شیخ بر هم عرض دانستن رابطه‌ی امکان اجبار و خيار فسخ	۱۶۵
.....	مسأله‌ی چهارم: ثبوت خيار (نه ازش) برای مشروطه در شرط فعل غیر ممکن	۱۶۸
.....	نظر علامه (نظر ضعیف) مبنی بر ثبوت ازش در کنار خيار فسخ - در شرط فعل غیر ممکن	۱۶۹
.....	احتساب مقدار تفاوت در ازش بر مبنای نسبت نه مقدار اختلاف	۱۷۰

- نظر صیمری (اضعف) مبنی بر ثبوت ارش به صرف امتناع مشتری حتی در فرض ممکن بودن ۱۷۱
- نظر شیخ انصاری درباره‌ی نظر علامه ۱۷۳
- مسأله‌ی پنجم: عدم مانعیت غیر ممکن شدن شرط از اختیار مشروطه ۱۷۴
- مسأله‌ی ششم: حق مشروطه در اسقاط شرط هرگاه شرط قابل اسقاط باشد .. ۱۷۸
- مسأله‌ی هفتم: عدم تقسیط ثمن بر شرط در صورت تخلف شرط ۱۸۳
- مسأل در بیان احکام شرط فاسد ۱۸۴
- امر اول: عدم وجوب وفای به شرط فاسد ۱۸۴
- اقسام شرط فاسد ۱۸۶
۱. شرط فاسد غیر عس عقد ۱۸۶
۲. شرط فاسدی که موجب اخلال در عقد می‌شود ۱۸۶
- ۱.۲. شرط مجهول که موجب جهل به عوضین می‌شود ۱۸۶
- ۲.۲. شرط مستلزم محال که موجب انحلال در عقد می‌شود ۱۸۷
۳. شرط فاسدی که موجب اخلال در عقد نمی‌شود ۱۸۷
- حکم عقد مشتمل بر شرط فاسد غیر مخل عقد از نظر فقها ۱۸۸
- قائلان به فساد عقد ۱۸۹
- قائلان به صحت عقد ۱۸۹
- ۱.۳. شرط غیر مقدور ۱۸۹
- نظر ابن زهره در تفسیر شرط غیر مقدور و حکم آن ۱۸۹
- نقد شیخ بر نظر ابن زهره در تفسیر شرط غیر مقدور ۱۹۰
- ۲.۳. شرط غیر عقلایی و حکم عقد مشتمل بر آن از نظر ابن متوج ۱۹۱
- نظر شیخ درباره‌ی شرط غیر عقلایی و حکم عقد مشتمل بر آن ۱۹۲
- نظر شیخ در قوی بودن قول به صحت عقد مشتمل بر شرط غیر مخل ۱۹۵
- تمسک به عموماً باب عقد (ادله‌ی عام صحت عقد) ۱۹۵
- دلایل قائلان به فساد عقد مشتمل بر شرط غیر مخل ۱۹۵

وجه (دلیل) اول: مجهول شدن ثمن به اعتبار مشتمل بودن بر شرط مجهول	۱۹۵
پاسخ تقضی و حلی شیخ در نقد وجه اول قائلان به فساد عقد	۱۹۵
وجه (دلیل) دوم: فقدان تراضی بر عقد مقرون به شرط در فرض غیر ممکن شدن شرط	۱۹۷
نظر شیخ در نقد وجه دوم قائلان به فساد عقد	۱۹۸
مثال‌های مؤید بر عدم انتفای عقد به انتفای شرط (قید)	۱۹۸
تبیین رابطه‌ی عقد با شرط در تراضی بر عقد مقرون به شرط	۱۹۹
تفکیک قیود (شرط) مأخوذ در عقد	۲۰۱
۱. قیودی که رکن و اساس عقد است	۲۰۱
۲. قیودی که رکن اساسی عقد نیست	۲۰۲
وجه (دلیل) سوم: روایات سه‌گانه‌ی مخصص عمومات صحت عقد	۲۰۳
اول: روایت عبدالملک بن عتبیه	۲۰۳
دوم: روایت حسین بن منذر	۲۰۴
سوم: روایت علی بن جعفر	۲۰۶
جواب شیخ به روایات سه‌گانه‌ی دال بر فساد عقد	۲۰۶
ادله‌ی اختصاصی صحت عقد مشتمل بر شرط فاسد	۲۱۰
اول: روایت بریره	۲۱۰
دوم: مرسله‌ی جمیل و صحیح‌ه‌ی اول حلبی	۲۱۲
سوم: صحیح‌ه‌ی دوم حلبی	۲۱۴
نقد شیخ انصاری بر دلیل ادعا شده در صحت شرط	۲۱۵
نظر نهایی شیخ انصاری (انصاف) در حکم شرط فاسد غیر مخل به عقد	۲۱۶
ثبوت خیار مشروطه در صورت جهل به فساد شرط در فرض صحت عقد	۲۱۶
نقد دلایل ثبوت خیار مشروطه (دلیل اجماع و لاضرر)	۲۱۸
امر دوم: عدم کفایت اسقاط شرط فاسد توسط مشروطه در تصحیح عقد در فرض مفسد بودن شرط	۲۲۰
امر سوم: تأثیر شرط مذکور در قبل از عقد و غیر مذکور در متن عقد در افساد عقد	۲۲۳

- ۲۲۴ نظر شهید ثانی در مسالک درباره‌ی این شرط
- ۲۲۹ امر چهارم: غیر مفسد بودن شرط غیر عقلایی
- ۲۳۱ فهرست منابع

پیش گفتار

فقه شیعه از آغاز پیدایش تا امروز دوره‌های مختلفی را پشت سر گذاشته است. در ابتدا در دامن علم حدیث نضج گرفت و کم کم متون فقهی اولیه ظهور یافتند. متون فقهی ششمه در قرون سوم و چهارم به شدت تحت تاثیر علم حدیث و گرایش اهل حدیث شیعی (محدثان از اصحاب ائمه) بود و این ویژگی از نظر نویسندگان این کتاب‌ها یک نوع ریت و تسوب می‌شد که عباراتشان برگرفته از احادیث معصومان (ع) باشد و گاه متون حدیث عینا و یا با اندک تغییر در این آثار مورد استفاده قرار می‌گرفت و این کار نه تنها می‌شد که وجود این ویژگی دلالت بر اصالت بیشتر آن اثر دارد.

در قرن چهارم با ظهور دو فقیه برجسته و کاتب متکلمان (مجتهدان) یعنی ابن ابی عقیل عمّانی (د. ۳۲۹) و ابن جنید اسکنانی (د. ۳۸۱) کم کم شاهد شکل‌گیری علم فقه به معنای مصطلح امروزی آن هستیم. ویژگی اصلی این مکتب در ابتدای استنباط فقهی بر تجزیه و تحلیل عقلی و بهره‌گیری از دانش اصول فقه است. این حرکت در ادامه توسط فقیهان بزرگ شیعه از جمله شیخ مفید (د. ۴۱۳)، سید مرتضی (د. ۴۳۶) و شیخ طوسی (د. ۴۶۰) پی‌گیری شده و بسط و انسجام پیدا کرد شاید به‌توان ادعا نمود که آنچه امروز به عنوان تراث فقه شیعه معرفی می‌شود عمدتاً مرهون معماری و طراحی این سه شخصیت برجسته است و این البته اختصاصی به دانش فقه ندارد و اهل فن می‌دانند در حوزه‌های دیگر علوم اسلامی و به‌خصوص علم کلام هم دقیقاً وضع بدین گونه است.

به هر حال از زمانی که اولین کتاب فقه تفریعی شیعه یعنی مبسوط شیخ طوسی به نگارش درآمد این مسیر ادامه پیدا کرده است. توضیح آن‌که شیخ طوسی پس از

نگارش کتاب *النهایه فی مجرد الفقه و الفتوی* که به روش سنتی فقه شیعه به نگارش درآورد با الهام از فقه سنی به روش فقه تفریعی کتاب مبسوط را نوشت و این موجب شد مسیر جدیدی در فقه شیعه آغاز شود و ادامه‌ی حرکت او توسط محقق حلی (د. ۶۸۶) و علامه حلی (د. ۷۲۸) پیموده شود. از این به بعد ما شاهد دو دسته تالیفات در فقه تفریعی شیعی هستیم؛ ۱. کتاب‌های متن فقهی که به صورت بسیار مختصر مباحث فقهی را به صورت فرع و مسئله‌ی فقهی مطرح می‌کنند و در آن‌ها دلایل حکم شرعی به صورت مختصر بدون توضیح و غالباً خالی از استدلال فقهی می‌آید. از رجست‌ترین این متون می‌توان به *شرائع الاسلام* از محقق حلی، *تبصره المتعلمین وقواعد الاحکام* از علامه حلی و *اللمعه الدمشقیه* از شهید اول اشاره کرد.

۲. کتاب‌های سه استدلال که مباحث فقهی به صورت مفصل مشتمل بر توضیح دلایل حکم شرعی و بیان مفصل استدلال‌های فقهی است. *الروضه البهیة* (در شرح *اللمعه الدمشقیه*) و *مسالك الافهام* و *مرآة الکلام* (در شرح *شرائع الاسلام*) به ترتیب از شهید ثانی (د. ۹۶۶) و شیخ محمد حسن نجفی (د. ۱۲۶۶) از مشهورترین متون فقه شیعه به روش فقه استدلالی هستند. این دو متن درم علاوه بر ویژگی فوق، وجه مشترکشان این است که همه در شرح و توضیح آئینی از دسته‌ی اول هستند. اما دسته‌ی دیگری از کتاب‌های فقه استدلالی شیعه هستند که علم رکن و ویژگی مبسوط بودن، خود به عنوان متن کتاب‌های بعد از خود قرار گرفته‌اند که سرآمد این گروه می‌توان از مکاسب شیخ مرتضی انصاری (۱۲۸۱-۱۲۱۴) نام برد که از زمان تالیف آن در میانه‌ی قرن سیزدهم تا امروز صدها شرح، حاشیه و تعلیق بر آن نوشته شده است.

این کتاب یکی از دقیق‌ترین آثار فقه شیعی و از منابع اصلی فقه استدلالی و آموزش آن در حوزه‌های علمیه از زمان تالیف تاکنون بوده است. انتخاب مکاسب به عنوان عالی‌ترین کتاب درسی دوره‌ی سطح حوزه و نیز مبنا قرار گرفتن آن به عنوان

محور اصلی قریب به اتفاق دروس خارج فقه در بحث بیع موجب شده که در طول این ۱۵۰ سال اهمیت روزافزون پیدا کند. بر این اساس، ققیهان طراز اول شیعی از زمان انتشار آن، آثار بی‌شماری در قالب شرح، حاشیه و تعلیقه بر آن نوشته‌اند. در سال‌های اخیر تعداد زیادی شروح عربی و فارسی با توجه به این که مکاسب متن درسی حوزه است جهت استفاده طلاب منتشر شده است. هم‌چنین برخی شروح و ترجمه‌های فارسی با توجه به این که مکاسب متن درسی متون فقه دوره‌های تحصیلات تکمیلی است برای دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری نوشته شده که توسط ناشران دانشگاه منتشر شده است.

این همه موجب شد مکاسب بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد اما هنوز مشکل اصلی از پیش پای دانش‌جویان برداشته نشود و کماکان آن‌چنان که باید دانشجویان با این متون ارتباط لازم را برقرار نمی‌کنند. این جانب دلایل این امر را در مقدمه‌ی جلد دوم منطق/استنباط (۱۳۹۵) به تفصیل آورده‌ام که عزیزان می‌توانند بدان مراجعه کنند اما در اینجا در ارتباط با کتاب مکاسب به‌طور خاص چند نکته را اشاره می‌کنم:

۱. این کتاب به مانند بسیاری از کتاب‌های مرجع علمی با هدف تدریس نوشته نشده است؛ بدین معنا که جنبه‌ی پژوهشی آن بر جنبه‌ی آموزشی آن غلبه دارد. ممکن است گفته شود که متن مکاسب در چند بخش توسط شیخ انصاری بعد از تصحیح نهایی مورد تأیید قرار گرفته و همان در درس شیخ مبنای تدریس بوده و لذا مکاسب برخلاف بسیاری از آثار علمی پیشینیان در زمان خود مؤلف کتاب درسی بوده است. در پاسخ باید گفت این امر که شیخ انصاری متن آن را جهت درس خود آماده کرده، ماهیت پژوهشی کتاب را به متن درسی آموزشی تغییر نمی‌دهد. صرف‌نظر از این که رویکرد آموزشی در تدریس علوم مختلف از رهیافت‌های آموزش و پرورش جدید است و پیشینیان چنین تمایزهایی را قائل نبودند.

۲. علاوه بر این، زبان نگارشی اثر و روش ارائه‌ی مطالب نیز آموزشی نمی‌باشد و این موجب شده دشواری زبانی و روشی افزون بر پیچیدگی محتوایی، فهم و تسلط بر این کتاب را دشوار کند.

۳. سطح علمی مخاطبان اثر که در واقع شاگردان درس خارج شیخ هستند موجب شده سطح علمی و پژوهشی بحث بسیار بالا باشد اما این هم‌هی مشکل نیست چرا که در این جا ویژگی علمی مخاطبان باعث شده نویسنده بسیاری از مقدمات بحث را که طرح آن ضروری است به دلیل اعتماد بر آگاهی مخاطب نیاورد. در همین راستا نیارین کامل مقدمات استدلال‌های فقهی و به اصطلاح عدم اشاره به حلقه‌های مفقوده استدلال از ویژگی‌های بارز این اثر است.

۴. اما مهمترین عاملی که متن مکاسب را دیریاب و بسیار دشوار نموده روش منحصر به فرد شیخ در طرح بحث و پیش‌بردن آن است. این که با وسواس علمی زیاد و رعایت انصاف، سیر بحث را به گونه‌ای پیش می‌برد که در بسیاری موارد داوری صریحی نمی‌کند؛ به گونه‌ای که تشخیص نظرهای مؤلف دشوار شده و لذا می‌بینیم که شارحان آثار وی دچار اختلاف بسیار جدی در فهم برخی عبارات کتاب هستند.

۵. درباره‌ی ویژگی‌های محتوایی و علمی مکاسب موارد مختلفی قابل ذکر است اما مهمترین نکته و ویژگی اختصاصی این کتاب رویکرد نظرهای در تبیین بحث‌های فقهی است. توضیح آن که رویکرد غالب در فقه اسلامی اعم از امامیه و امامیه رویکرد فقه تفریعی و مسئله محور است که آوردیم با تالیف مبسوط شیخ طوسی در فقه امامیه آغاز شد. در کنار این جریان اصلی، رویکرد مهم دیگر نگرش قاعده‌ای است که با تالیف کتاب‌های قواعد فقه شکل گرفت و می‌دانیم که در فقه شیعه با نگارش القواعد و الفوائد شهید اول شروع شد و تا امروز ادامه پیدا کرده است. اما مکاسب شیخ انصاری اگرچه در طرح برخی مباحث از دو رویکرد فوق بهره جسته لکن نگرش نظریه‌ای خصوصا در مباحث شروط حاکی از آن است که شیخ در صدد بیان

چارچوب‌های کلی حاکم بر موضوع شرط و به معنای دقیق کلمه ارائه‌ی نظریه‌ی شروط بوده است. در این باب نکات دیگری نیز وجود دارد که شرح آن را در مجال دیگری خواهم آورد.

اما در باره‌ی کتاب حاضر قابل ذکر آن‌که پیکره‌ی اصلی کتاب مربوط به جزوه‌ی متون فقه دوره‌ی کارشناسی ارشد است که این‌جانب در دهه‌ی هشتاد و نود در دانشکده‌ی حقوق دانشگاه شیراز و دانشگاه شهید مطهری آن را تدریس نمودم. با اذعان به هستی‌ها و کمی‌ها در این کتاب، از همه‌ی اساتید و پژوهشگران ارجمند مؤسسات حمیدیه و دانشگاهی، ملاحظه و ارائه‌ی تذکرات ارزشمند ایشان را در بهبود و ارتقای کتب من به‌ویژه بیشتر این اثر خواستارم. امید دارم که این اثر مورد استفاده‌ی دانشجویان عزیز و اساتید ارجمند قرار گیرد.

در این‌جا بر خود لازم می‌دانم از حمات سرکار خانم درودیان و شهامتی که حروف چینی و صفحه‌بندی این اثر را برعهده داشتند تشکر نمایم. همچنین از جناب آقای دکتر حسینی مدیر محترم انتشارات مجد و همکاران ارجمند ایشان کمال تشکر را دارم.

سید علیرضا فروغی

تهران تابستان ۱۳۹۷